

Finn Salomonsen og fuglenes systematik

JON FJELDSÅ

(With an English summary: Finn Salomonsen and avian systematics)

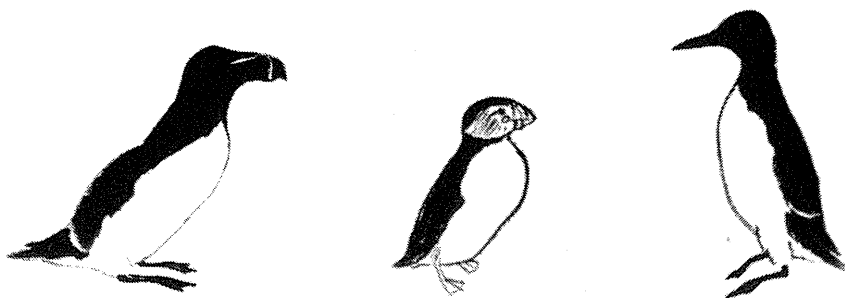
Da jeg engang for ca. 18 år siden fattede den allerførste interesse for skandinaviske fugles raceforhold, blev jeg hurtigt klar over én sag: der fandtes en slags orakel ved navn Salomonsen. Hvem han var, havde jeg knapt endnu nogen klar forestilling om. Men hvis jeg ville vide noget om en arts raceforhold, læste jeg til stadighed »ifølge Salomonsen . . .«, eller også hed forfatteren Finn Salomonsen. Ellers har også Lönnberg, Schiøler, Voous og nogle få andre beskæftiget sig med vore nordiske fugles racemæssige forhold. Men ingen kan vel gøre Salomonsen rangen stridig som den ledende autoritet gennem årtier. Det var derfor rimeligt at give plads i dette festskrift til et lille overblik over hans indsats.

Finn Salomonsen var bemærkelsesværdigt tidligt igang med at publicere. Det som vel idag især kan forbyse, er hans tidligste publikationers indhold. Det racesystematiske var fremtrædende allerede inden han rundede de 20 år. (Der er siden sket en vis ændring i, hvor ornithologerne har fundet deres tidligste græsgange). Allerede i 1928 beskrev Salomonsen sin første fuglerace, en Drosselrørsanger, og han vurderede samme år zoogeografiske og racemæssige forhold hos Løvsanger og Gråsisken. Fra 1929 foreligger en artikel om *Ardeola*-arterne, og i et festskrift for Ernst Hartert (*Journ. f. Orn.* 1929) kom en komplet revision af Drosselrørsangerens udviklede systematik. En generel diskussion af istidernes betydning for artsdannelse i Europas fuglefauna foreligger fra 1930 (*Proc. 7th Internat. Orn. Congr.*). Her diskuteres f.eks. oprindelsen til Gulbug/Spottesanger, Nattergal/Sydlig Nattergal, Broget Fluesnapper/Hvidhalset Fluesnapper og træløber-arterne.

De følgende års produktion bliver overdådig rig. Der er ideer i overflod, som må ud. Og den unge Finn Salomonsen sætter sig lynhurtigt ind i nye emner, og behersker et enormt litteratur-spektrum. Der kom talrige rent faunistiske artikler, fra rundtom i Danmark, Færøerne, Härjedalen og Grønland, meget tit med systematiske sidebemærkninger. Der var indlæg i debatten om fuglebeskyttelse, og også et og andet om ynglebologi, såsom regulering af Sølvmågens ægantal, betydningen af social stimulans i søfuglekolonier, og bidrag til fugletrækkets udforskning. Den stadige systematiske interesse bredte sig, og indbefatter afrikanske isfugle, hejrer og paradysfluesnapper. Efter Galathea og Noona Dan ekspeditionerne kommer omfattende arbejder om Bismarckøernes og Filippinernes fugle, fremfor alt blomsterpikkere og honningfugle. Om disse skrev Salomonsen oversigten i Peter's *Checklist of the Birds of the World (Vol. 11)*. (Vi ser dog stadig frem til afslutningen af dette revisionsarbejde).

Jeg skal imidlertid her koncentrere mig om arbejdet med nordiske og grønlandske fugle, som gennem 50 års forskningsindsats vel hele tiden har haft Salomonsens hovedinteresse.

I 1930 kom arbejder over Den store Præstekraves racer (*Journ. f. Orn.*) og den udviklede adaptive variation i Strandskadens næbform (*Ibis*). I 1931 (*Ibis*) og senere 1947 (*Dansk orn. Foren. Tidsskr.*) omhandles Sne-spurvens geografiske variation. Fra 1933 findes en detaljeret studie over Gærdesmutterns størrelsesvariation fra Skotland nordover til Island (*Journ. f. Orn.*). I 1935 udkom Salomonsens fuglebind til *Zoology of the Faeroes*, en oversigt over fuglearternes status og systemati-

ske stilling. Fra 1931 og frem kom flere artikler om atlantiske alkefugle, som kulminerede 1944 med en komplet revision af deres raceforhold (*Medd. Göteborgs Mus., Zool.*) I tillæg til tidens traditionelle form for analyse over fuglenes mål behandles også forskelle mellem de enkelte bestandes fjerfældningskronologi.

Studiet af fjerfældningen var en ny viden-skab. Den bevægede sig ud over det tidlige pionér-stadium med f.eks. Millers dragtstudier over Amerikansk Tornskade fra 1928 (*Univ. California Publ., Zool.*) og Schiøler's behandling af andefuglene i *Danmarks Fugle* (1925, 1926, Gyldendalske Bogh.). Dette arbejdsfelt formåede Salomonsen virkelig at videreudvikle i sine rypeundersøgelser. Disse omfatter beskrivelser af nye racer i 1936 (*Meddr. om Grønland*) og 1950 (*Dansk orn. Foren. Tidsskr.*) (se i øvrigt Brownings artikel s. 29–40 i dette hæfte), og så doktordisputatsen fra 1939 (*Moult and Sequence of Plumages in the Rock Ptarmigan. Vidensk. Meddr. dansk Naturhist. Foren.*). Denne banebrydende afhandling bygger på undersøgelser af mere end 1200 Fjeldrypeskind plus et stort antal Dalryper og vinterhvide pattedyr. Arbejdet var langt mere end en beskrivelse af dragter og fældningsforløb i forskellige geografiske egne. Fjerfældningsstadierne beskrives på en måde, som virkelig tillader at man analyserer fældnings-hastighed og tiden i relation til de ydre faktorer. Afhængigheden mellem temperaturændringer forår og efterår og fjerfældningens fænologi viser sig at være slående. Salomonsen gør op med den tidligere teleologiske måde at forklare dragtskiftet på og indfører evolutionsmæssigt meget sunderede måder at fortolke problemerne på. Når han formoder, at fjerfældningen reguleres af temperaturen, har hans intuition imidlertid for en gangs skyld ikke slået til. Eftertiden

må lade sig overbevise om fjerfældningens korrelation med temperaturændringerne, og temperatur er givet en ultimat faktor. Men senere eksperimenter har vist, at lysforholdene er umiddelbart (proximat) medvirkende. Dette mente Salomonsen at have modbevist ud fra, at rypebestande på samme geografiske bredde (dvs. samme fotoperiode) i overensstemmelse med temperaturforskellene kan have forskellige fældningstidspunkter. Først den nyeste forskning over fotoperiodicitet har godtgjort, at ultimate faktorer kan medføre, at følsomheden overfor fotoperioden kan justeres forskelligt i forskellige bestande, således at »timingene« kommer til at passe med de ultimate faktorer – her temperaturen. Salomonsen's arbejde viser imidlertid, at han var fuldt på højde med datidens kendskab til fotoperiodicitet og hormoner, men man må ikke glemme, at denne forskning endnu befandt sig på ungdomssta-diet.

Havlittens meget komplicerede dragtskifte var den næste udfordring. Med lignende klare analysemetoder som ved rypeundersøgelserne bragte Salomonsen, med over 875 undersøgte Havlitiskind, også klarhed her (*1941, Journ. f. Orn.*).

Allerede i 50'erne havde den grønlandske ringmærkning givet tilstrækkelige resultater til, at Salomonsen begyndte at kæde trækruter sammen med raceforhold til ideer om invandringsforholdene i arktis. Relationer mellem raceforhold, udbredelseshistorie og trækveje debatteres også i *Fugletrækket og dets gåder* (Munksgaard 1953).

Mallemukkens geografiske variation blev analyseret i 1965 (*Auk*).

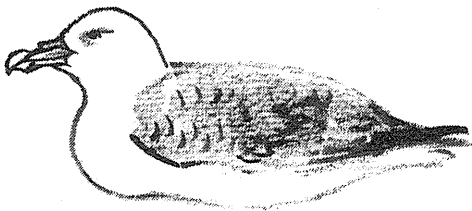
En opsummering af den mangeårige erfaring med fugleskind kommer fremfor alt i *Systematisk Oversigt over Nordens Fugle* (Munksgaard 1963). Den giver en autoritativ

status over samtlige Nordens og Grønlands fuglearters raceforhold. Man kan ikke være i tvivl om, at Salomonsen personligt har undersøgt eller vurderet forholdene indgående for de fleste arters vedkommende.

I betragtning af hvor mange som før Salomonsen havde arbejdet med raceforhold i denne godt udforskede del af verden, er navngivningen af 11 nye racer alene for Norden og Grønland imponerende. Det vidner om grundighed og sans for detaljer.

Som racesystematiker må Salomonsen betegnes som en moderat »splitter«, i ånd med traditionen i hans tidlige forskningsår. Denne tids tradition i fremstillingsformen følges i alt hans revisionsarbejde. Hans omgang med statistik gør det derfor ikke altid nemt at se, hvor klare disse racer er, dvs. præcist hvor meget bestandene overlapper. Af de i alt 57 fugleracer (og dertil 3 arter) som Salomonsen har navngivet, er nogle enkelte blevet slettet af senere revisorer. Men ikke altid med rette.

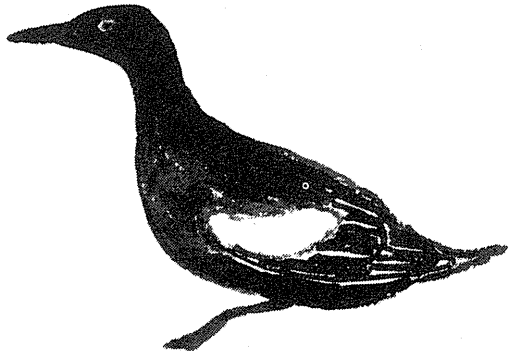
F.eks. blev Tejsten *Cephus grylle atlantis* ikke accepteret af Vaurie (1965, *The Birds of the Palearctic Fauna. Non-Passeriformes*). Men en ny undersøgelse af Asbirk (*Dansk orn. Foren. Tidsskr.*, i trykken) viser, at racen er god nok.

Om ikke den statistiske behandling er på højde med de seneste års standard, har Salomonsen altid imponeret med sin intuition. Denne intuitive evne til straks at se den rigtige forklaring må bygge på en dyb (og tidligt udviklet) forståelse for, hvorledes adaptationer foregår. Forbavsende tit har han, uden doku-

menterede specialundersøgelser eller den statistiske testing vi i dag fordrer, kunnet fremsætte vidtgående abstraktioner, som senere skulle vise sig meget rigtige. Det gælder f.eks. mange generaliseringer ud fra de første genfund af ringmærkede grønlandske fugle.

Systematisk forskning bar i begyndelsen af vort århundrede fremfor alt præg af det samlemaniagtige ræs det er at opdage flest mulige nye arter og racer. Salomonsen har hævdet sig pænt her. Selvsagt er udforskningen af selve formrigdommen et vigtigt grundlag for videre zoogeografisk og økologisk forskning. Men videnskaben er død, hvis den kun bliver samlemani. Det blev Salomonsens jagt på racer heller ikke. Hans arbejde har heldigvis hele tiden haft et dybere sigte. Lige fra de tidligste arbejder er spørgsmålene om årsag blevet stillet, og efterhånden udkrystalliserer der sig en syntese. Den systematiske forskning kom til at dreje sig om problemerne om speciationsprocessen. F.eks. hvorledes racer og arter opstår, den biologiske betydning af raceforskellene og hvorfor raceforhold i de arktiske faunaer og i de øfaunaer, Galathea og Noona Dan ekspeditionerne besøgte, er så forskellige.

Spekulationerne over den arktiske hvidhed, som påbegyndtes allerede i doktordisputatsen, blev videreført i 1970 i Salomonsens *Presidential address* til den 15'de Internationale Ornithologkongres i Haag. (Denne debat går dog videre. Et nyt bidrag af Dyck findes s. 41–58 i dette hæfte). Nævnte foredrag giver også en oversigt over vor nuværende viden om den arktiske fuglefaunas udvikling, speciation i de arktiske egne, og tilpasninger i almindelighed til det arktiske klima.

Et indlæg ved den 16'de Internationale Ornithologkongres i Canberra 1974 behandler generelt øfaunaer og indvandring, speciation og uddøen af arter på øer. Dette bliver også en vigtig videreudvikling af analysen over, hvilke faktorer som påvirker speciationsprocessen og dens hastighed – selve grundlaget for udviklingen af komplekse faunaer.

Denne summariske oversigt kan passende afsluttes med en beklagelse. Siden udgivelsen af *Systematisk oversigt over Nordens Fugle* i 1963 er der i Norden, inklusive Grønland, kun opstillet én ny fuglerace. Det kan tyde på, at Salomonsen har levnet sine efterkommere beklageligt små udsigter til at opdage noget nyt på denne front.

ENGLISH SUMMARY

Finn Salomonsen and avian systematics.

The paper summarises Finn Salomonsen's contributions to systematic ornithology. The first systematic papers were published before he was twenty years old, and the production soon spread over a

wide spectrum of topics. They focus primarily on adaptations for life in arctic environs (the Ph.d. thesis *Moult and Sequence of Plumages in the Rock Ptarmigan*. Vid. Meddr. dansk. Nat. Hist. Foren. 1939, and the presidential address to the 15th International Ornithological Congress); racial systematics and speciation. Main systematic contributions on Nordic and Greenland birds are the bird volume of the *Zoology of the Faeroes* (1935), the revision of the North Atlantic Alcidae (Medd. Göteborgs Mus., Zool. 1944) and the »Systematic review of Nordic Birds« (1963, in Danish). Exotic interests are especially flowerpeckers and honeybirds (see Peter's Check-list of the Birds of the World, Vol. 11). A synthesis on the dynamics of speciation in archipelagos was published in the Proceedings of the 16th Int. Orn. Congress in Canberra.

Finn Salomonsen has named 3 new bird species and 57 subspecies.

Forfatterens adresse:
Zoologisk Museum
Universitetsparken 15
2100 København Ø.

